

*Martien Van
der Wijst bij
zijn Koninklijke
Onderscheiding
in 2015.*

Het geboortehuis van Martien.

Herinneringen aan Martien van der Wijst (Gemert 1934 - Heerlen 2025)

**Seksueel hervormer, archivaris, vrijmetselaar,
jurist-rechtenfilosoof, dichter en historicus,
maar zeker ook een bijzondere Gemertenaar**

Martien van der Wijst is overleden, op 91-jarige leeftijd. Hij heeft veel betekend voor Heemkundekring De Kommanderij en voor Gemerts Heem. Dagblad "De Limburger" trekt over de hele breedte van een pagina met een opmerkelijke kop de aandacht omtrent het overlijden van Martien: seksueel hervormer, archivaris, vrijmetselaar, enz.. Dan kan Gemerts Heem niet achterblijven.

Martien is geboren op 2 april 1934 in De Haag te Gemert. In 1959 verhuist hij als gediplomeerd rijksarchivaris naar Arnhem waar hij aan de slag gaat als medewerker van het Rijksmuseum voor Volkskunde (Het Nederlands Openluchtmuseum). In 1973 trekt hij van daar met zijn gezin naar Heerlen, waar hij aan de slag gaat als 'chef de bureau van archief en museum'. Hij groeit daar uit tot een gekend persoon in Zuid-Limburg die in de krant van de provincie na zijn overlijden op 23 juli 2025 in een uitgebreid en kleurrijk In Memoriam wordt herdacht en geëerd.

In zijn geboorteplaats Gemert is hij al die tijd, zij het op afstand, ook voor Heemkundekring De Kommanderij Gemert van betekenis gebleven. Hij is bovendien de persoon die aan de basis ligt van het tijdschrift Gemerts Heem. Pater Dr. Loffeld, algemeen gekend als de stichter van de Gemertse heemkundekring in 1941, heeft in juli van dat jaar weliswaar een eerste Gemerts Heem geschreven,

maar het tweede exemplaar ziet pas 17 jaar later het licht. En na het derde nummer in november 1961 komt het tot een regelmatig verschijnen van het blad. Schrijver en samensteller is Martien van der Wijst die vanuit Arnhem tot 1973 als hoofdredacteur de zorg blijft dragen voor het tijdschrift dat hij maakt tot de bindende factor voor de leden van de heemkundekring.

In de nog een paar jaar jongere twintiger Wim Vos vindt Martien dan al snel een bondgenoot. Als respectievelijk secretaris en hoofdredacteur leggen zij, onder het voorzitterschap van hoofdmeester Van der Velden, een stevig fundament voor veel meer dan het voortbestaan van de heemkundekring. Bestuurslid en gemeentesecretaris Jacques Van den Broek had indertijd Martien van der Wijst al heel graag bij zijn ambtenarenkorps ingelijfd als archivaris van de gemeente Gemert, maar het gemeentebestuur-van-toen is daar nog niet rijp voor. Martien verhuist dan naar Arnhem.

Start van de geschiedschrijving

Het was een belofte van Loffeld dat hij 'De Geschiedenis van Gemert' zou schrijven. We citeren Martien uit een interview bij gelegenheid van het 75-jarig jubileum van de Heemkundekring: *"Met kisten vol papier ging Loffeld naar Zwitserland om er aan de slag te gaan. De kisten kwamen terug. Hij had niks gedaan. Waarom? Hij wilde het te goed doen. Dat was het."*

Van die publicatie zal het nooit meer komen. Wel blijft dat nog zeker tien jaar rondzingen. Van der Wijst neemt daarom in 1961 het initiatief tot het schrijven van een "Beknopte Geschiedenis van Gemert". In 1972 verschijnt daarvan een tweede herziene druk. In 1980 een derde druk, wederom herzien, aangevuld en nu ook fraai geïllustreerd en opgenomen in de serie Bijdragen tot de Geschiedenis van Gemert als nummer 4/5.

Herinneringen aan De Haag

In 2003 verrast Martien iedereen met zijn herinneringen aan de plek waar hij opgroeide. Het wordt een themanummer van Gemerts Heem. Vierenveertig pagina's dik, met een aparte boekomslag en de titel "Herinneringen aan De Haag een halve eeuw later." Een bijzonder boekje. Doorspekt met aansprekende Gemertse woorden en gezegdes, maar ook volzinnen. Martien is een goede schrijver. Een liefhebber van taal en een echte verteller. Mocht je het boekje in handen krijgen dan moet je er echt efkes voor gaan zitten, want het is een juweeltje dat verhaalt over de dorpse buurtschap De Haag van de oorlogsjaren tot en met de eerste helft van de jaren vijftig.

Uitgebreid beschrijft Martien zijn geboortehuis, een boerderijtje met een grote hof en een enorme boomgaard met alle soorten fruitbomen, tot meer dan 50 stuks. Een veelheid aan appels met allemaal Gemertse namen, en peren en perziken, en heel veel struiken met bessen en frambozen. En aardbeien niet te vergeten. Het huis had in de voorgevel een 'vurdeur', aan de achterkant 'n 'zèjldurke', en aan de straatkant een 'inhammige' schuurdeur die voor de buurtjongens diende als doel bij het voetballen. In Martiens jeugdjaren geraakt het oude boerderijtje – tot 1947 nog met vrij zicht op De Ark en De Kampen – aan de straatzijde al meer en meer ingebouwd, maar d'n hof en d'n bogerd reiken dan nog van De Haag tot aan de Rips.

De hele buurt komt bij moeder Gonde van der Wijst voor groente en fruit. Vader Antoon overlijdt in 1946. Martien is dan twaalf en begint dat jaar als student aan de Latijnse School in Gemert.

De vele levens van Martien van der Wijst

Martien ontwikkelt zich tot een veelzijdig man met allerhande interesses. Na zijn militaire dienst 'doet' hij de Rijksarchiefschool. Hij verhuist naar Arnhem en trouwt de remonstrantse Hermine Koning. Ze krijgen drie kinderen Marcella, Ludwina en Antoni. Na de verhuizing naar Heerlen gaat Martien ook weer studeren. In 1983 haalt hij zijn doctoraal rechtsfilosofie in Leiden. Hij wordt ook opa. Kleindochter Celine horen we in Martiens afscheidsdienst spreken vanuit Alaska...

In Zuid-Limburg wordt Martien lid, respectievelijk

Foto gemaakt door Peter van den Elsen bij Martien thuis.

medeoprichter van vrijmetselaarsloges in Heerlen en Sittard. Hij wordt ook voorzitter van de Limburgse afdeling van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming. Voor D'66 zat hij al in de Provinciale Staten van Gelderland en in de jaren zeventig wordt hij voor dezelfde partij statenlid van Limburg.

Hij is de stimulerende motor van de Heerlense heemkring 'Het Land van Herle' en ook in Gemert blijft hij, zij het op afstand, het heem en de geschiedschrijving stimuleren. Een in Gemerts Heem door Martien gepubliceerde Lijst van Gemertse Woorden is voor Wim Vos het uitgangspunt van

het vuistdikke Gemerts Woordenboek (2017) met een kleine negenhonderd bladzijden, enz. enz.

Een opmerkelijke eigenschap van Martien van der Wijst is zeker ook dat hij werkelijk 'vanalles' verzamelde. Daarbij liet hij zich ook nog kennen als dichter.

In 1979 wordt de Gemertse heemkundekring maar wat graag uitgever van een hele bijzondere door Martien geklaarde klus als 'vertaler' van 24 Limburgse gedichten (van Nic. Bout) in de Gemertse taal: 'Gedaachte ën Gedeachte, vertéëld ën vertáld dūr M.A. van der Wijst'.

Als afsluiting volgt hier nog een heel apart gedicht (fragment) van Martien, gepubliceerd in 'De Limburger' van 22 februari 2014.

Vrouwelijk schoon

*Ik kijk een vrouw niet naar de ogen
Ook ben ik niet echt opgetogen
Door een weids decolleté.
Daar verleidt men mij niet mee.
Nee, ik kijk altijd alleen
Naar 't welgevormde bovenbeen.*

*Ik let niet op borsten groot of klein.
Ik zie niet of armen aantrekkelijk zijn.
Geloof me, dat ik ook niets merk
Van een wulps draaiend achterwerk.
Nee, de vormen van het bovenbeen
Daar dwaalt mijn blik toch steeds weer heen.*

*Haren, donker, rood of blond,
Een fraaie seksuele mond,
Leuke wangen, fraaie oren,
Niets daarvan kan mij bekoren.
Zelfs geen roodgeverfde tenen.
Nee, alleen de bovenbenen.*

Bronnen:

- Martien van der Wijst, Herinneringen aan De Haag, Gemerts Heem 2003, nr.1.
- In de Gemertse Heemkamer komt een persoonsdossier op naam van M.A. van der Wijst met overige bronnen.